

# HUIMAPÄITÄ JA ILMATAITUREITA

”Pieninkin lipsahdus tai väsähtäminen saattaisi olla kohtalokas, sillä kaikki tapahtuu 120–250 km:n tuntinopeuksissa. Lentosirkuksen oma henkilökuntakin jännää kerta kerran jälkeen tovereidensa suorituksia, joita ei totu koskaan jännittämättä seuraamaan. Ehkäpä lentäjän elämä vaatiikin tällaista jännitystä, pysyäkseen tasapainoisena. Jokatapauksessa on todettu, että yleensäkin ihminen tarvitsee silloin tällöin pientä jännityksen pippuria hermojensa piristykseksi, ettei jokapäiväinen tasainen elämä tylsistyttäisi liikaa.”

*Lentosirkuksen talvikiertueen 1952 mainoksesta*

Toukokuun 12. päivän illansuussa Luumu kiipeää Jämillä Smolikiin. On kulunut vuosi siitä, kun hän tuli Ilmailukoululle aloittaakseen laskuvarjohyppääjäntähtinä lentosirkuksessa. Sen jälkeen hyppyjä on kertynyt kolmisenkymmentä ja näytöksiäkin saman verran. Ja useimmissa näytöksissä hän oli lisäksi kiivennyt Sirkus-Smolikin tason päälle seisomaan, ollut siellä melkein vaakatasossa kaksiteason kaartaessa uuteen ohilentoonsa ja koneen pyyhkäistessä esitystä mykkänä seuraavien katsojien edestä heilauttanut kättään tervehdykseksi: ei tässä mitään hätää! Linnasta oli tullut ilma-akrobaatti, mutta siiven päällä lentäminen ei hänelle riittänyt. Hän etsi uusia haasteita, niin kuin vain nuoren esiintyvän taiteilijan täytyy tehdä kehittäkseen itseään. Raimo Aulio oli joutunut jättämään laskuvarjohyppyä ainakin toistaiseksi, eikä hän enää esiintynyt siivelläratsastajana – Luumun hoidellessa tämän numeron – mutta kesäkiertueen 1951 ja talven 1952 hän oli esiintynyt vielä nuoratikkailla. Kipeästä lonkastaan huolimatta hän kapusi ohjaamosta vasemmalle siivelle, laskeutui siitä alatasoon etureunan kautta laskutelineelle ja ahtautui pyörän ja telineen pystytukien välistä takakautta edelleen nuoratikkaille. Siirtymävai-

heessa ei ollut mitään varmistuksia sen enempää kuin varjoakaan. Alimmalla puolalla Aulion tikkaissa oli rengas, johon hän kytki itsensä vyöhön kiinnitettyllä laskuvarjopunoksella. Alin puola – jonka varassa roikuttiin polvitaiveista – oli metalliputki, jonka sisällä oli puupuola. Kaikki muut puolat olivat koivupuuta. Niiden päissä oli silmukat, joissa kulkivat vaijerit. Ne menivät koneen ohjaamossa olevaan veivillä varustettuun rumpuun. Sen avulla ohjaaja laskee tikkaat koneen nousemaan ylös ja kelasi ne takaisin nippuun koneen alle ennen laskeutumista. Aulio mukaan tikkailla tempu ei vaatinut voimia erikoisen paljon: ”Se riippui miten pitkälle sinne päästi ja kuinka alas. Jos aivan jalkaterien varaan päästi niin, että kantapäät nojasivat alimpaan puolaan, niin siinä sai koukistaa itseään aika lailla että sai kiinni alimmasta puolasta. Ilmavirta auttoi oikeaan suuntaan. Pienellä heilahduksella sieltä kyllä pääsi ylös.”

Nuoratikasnumeroon kehitettiin myös lipusiiman nappaaminen. Siima viritettiin viiden–kuuden metrin korkeudelle maasta joko tavallisiin ongenvapoihin tai kentän reunalta nappattujen riukujen väliin. Etäämpänä kentällä, hiekan lentolinjasta vasemmalle, seisoi korkeuden

Luumu teki ensimmäisen nuoratikasharjoittelun 12. toukokuuta 1952. Pian hän hoiti lentosirkuksen kaikki ilma-akrobatia-numerot, joihin kuului myös lippusiiman nappaaminen keppien välistä.





Harjoittelua Jämillä talvella 1953. Maassa oleva mies näyttää ohjaajalle koneen oikean korkeuden. Aina opastajaa ei maassa kuitenkaan ollut.

näyttäjä – aluksi useimmiten Bollströmin Paavo –, joka viitelöi, pitikö korjata ylös vai alaspäin. Aulion mukaan selvillä käsimerkeillä oli iso merkitys siiman nappaamisesta ja etenkin siinä, ettei ”pää ottanut tantereeseen”. ”Eipä tainnut käydä sen alempana kuin narun korkeus edellytti.”

Talven 1952 aikana oli sirkusväen kesken ryhdytty pohtimaan, voisiko myös Luumu alkaa esiintymään nuoratikkailla. Pakarinen suhtautui siihen aluksi hieman epäilevästi, mutta kevään mittaan ajatus kypsyi ja talvikiertueen jälkeen päätettiin yksimielisesti, että Luumu saisi sitä keilla.<sup>182</sup>

Nyt Luumu valmistautui ensimmäiseen nuoratikasharjoitteluunsa Kantosen ohjaaman koneen takatoosassa. Kantonen ja muutama muu oli ollut Ilmailukoululla Linnaa vastassa vuosi sitten ja aprikoineet, miten nuori nainen mahtaisi pärjätä taivaalla. Nyt siitä ei ollut epäilystäkään

ja Kantonen ohjasi koneen sopivaan korkeuteen kokeilua varten. Hetken päästä hän antoi merkin Luumulle. Tämä nousi ohjaamosta laskeutuen Aulion ohjeiden mukaisesti nuoratikkaalle. Jos potkurin ilmavirta ahtautui suuhun ja repi suojalaseja päästä jo siivellä, oli puhuri repivää heiluvilla nuoratikkaillakin. Siitä huolimatta Luumu laskeutui aivan tikkaiden viimeisille puolille. Toisin kuin Auliolla, oli Luumulla viimeisessä puolassa valmiina varmistuslenkit, jotka hän laitto jalkoihinsa. Sitten hän antoi ylävartalonsa laskeutua niin, että roikkui tikkailla pää alaspäin. Siinä hän hetken aikaa heilui ilmavirrassa kolmimetristen tikkaiden viimeisellä puolalla. Sitten tuli aika nousta ylös, mutta se tuntui hankalalta, paljon raskaammalta kuin alastulo. Jo pelkkä nouseminen riipunnasta vaati voimia ja sitten oli vielä kiivettävä ylös telineelle. Se vaati potkurin viimassa yllättävän kovaa pinnistelyä, kun voimia oli kulunut jo



Luumu harjoittelee Jämillä 28. helmikuuta 1953. Siivelläratsastuksen ja nuoratikkailla voimistelun lisäksi myös siivistössä tempuilu kuului ohjelmaan jonkun aikaa. ”Perusteet tähän, että saatoin ryhtyä ilma-akrobatiaan ja hyppyyhinkin oli se, että olin harrastanut telinevoimistelua”, Luumu totesi myöhemmin.

alas tullessa ja riipunnassa. Viimein Luumu pääsi takaisin ohjaamoon. Vartin kestäneen lennon jälkeen Smolik laskeutui Jämin kanervaiselle kentällä. Helppoa ei nuoratikkailla voimistelu tulisi olemaan, Luumun oli todettava. Mutta numerosa luopumista hän ei ajatellut hetkeäkään, kun oli tikkaille pystynyt laskeutumaan ja päässyt sieltä pois. ”En epäillyt, ettenkö pärjäisi. Kun kerran yhden kerran pärjäsin, pärjäisin toisenkin kerran”, Luumu ajatteli – epäonnistuminen ja luovuttaminen ei käynyt itsevarmalla nuorella naisella edes mielessä.<sup>183</sup>

Vuoden 1952 alussa ilmasirkuksen markkinoinnissa otettiin käyttöön nimi Pilvien huimapäät. Alunperin ehkä jonkun toimittajan kynästä lähteneenä se oli jo aiemminkin esiintynyt muutamissa lehtiartikkeleissa kuvaamassa ryhmän esityksiä, mutta nyt se vakiintui lentosirkuksen nimeksi. Kesään 1952 tultaessa Suomen Ilmailuliiton lentonäytösohjelma käsitti paljon samantyyppisiä numeroita, joita Yhdysvalloissa oli esitetty

ilmasirkuksissa ennen sotia. Sitä olivat jo jossain määrin olleet aiemmin pilot-pallojen metsästys taivaalta ja kentän pinnasta sekä liinojen noukkiminen maasta lentokoneen siivenkärjellä, kuin myös kaksoishyppy laskuvarjoilla. Sitä vastoin yläsiiven päällä seisominen ja nuoratikkailla voimistelu olivat jo kansainväliset mitat täyttävää ilmasirkusshow'ta – todellinen ilmojen varietee. Tähän on lisättävä vielä kaksitasoisen siivistössä voimistelu – tai ehkä pikemminkin tempuilu. Siitä hän kaikki oli saanut alkunsa kun Locklear ryhtyi kävelemään Curtiss Jennyn siivistössä vuonna 1917. Myös tätä vanhaa ja hurjalta vaikuttavaa tempuilua harrastettiin Smolikin siivistössä. Androsoff oli sitä jo kokeillut ja myös Aulio harrasti sitä ilmeisesti jossain määrin myöhemmin. Ohjelmanumeroksi se tuli kuitenkin ilmeisesti vasta talvella 1953, jolloin Luumun siivellä voimistelu oli merkitty erilliseksi numeroksi. Kesällä hän esitti tämän numeron Jämin näytöksessä. Paikalla oli myös ruotsalaisia ilmailuasiamiehiä naut-

timassa suomalaisesta ilmasirkuskulttuurista. Smolik pyyhki henkeä haukkovan yleisön edestä Luumun pidellessä lamelleista kiinni milloin missäkin asennossa. Kaikki näytti menevän hienosti, kunnes Smolik sattui lentämään voimakkaan tintin lävitse. Äkkiä Luumusta tuntui, että hän jäi ilmaan paikoilleen Smolikin jatkaessa lentoaan. Viime tipassa hän sai kuitenkin sormenpäällään ”kiinni lamelleista, kun kone oli jo melkein pois alta”, Luumu kertoi. Paikalla olevat ruotsalaiset totesivat, että jos heillä olisi tällaista tapahtunut, olisi siitä tullut viranomaisilta sapiskaa. Pakarinen oli keskustellut ilmeisesti jo alustavasti ruotsalaisten kanssa kymmenen-viidentoista näytöksen ilmasirkuskiertueesta syksyille 1953 länsinaapuriiin. Ehkäpä Jämin esitys ja Luumun läheltä piti-tilanne aiheutti lopulta niiden peruuntumisen? Luumun lamelleissa temppuilua näyttää olleen vain kaudella 1953. Sitä esitettiin ilmeisesti viimeistä kertaa tässä 26. heinäkuuta Jämällä pidetyssä näytöksessä – riskit olivat liian suuret.<sup>184</sup>

Otteen herpaantuminen Smolikin lamelleista ei ollut Luumun ainoa vaaratilanne näissä muutoin onnistuneissa ilma-akrobaattiesityksissä. Aulio kiitteli korkeuden näyttäjän merkitystä lippusiiman nappaamisessa, mutta aina kentälle ei näytöksessä saatu opastajaa – tai sitten oli vain niin kiire, että arveltiin vietävän numero läpi ilmanakin. Eräänä kirkkaana kevättalven päivänä ilmasirkus esitti ohjelmaansa jäänäytöksessä. Luumu oli Smolikin tikkailla ja lähestyttiin kahden pojan pitämien vapojen välissä olevaa lippusiimaa. Kirkas, paksu hanki häikäisi ohjaajaa niin, ettei tämä pystynyt arviomaan tarkkaa korkeutta. Hankalista olosuhteista huolimatta kaikki näytti menevän niin kuin pitikin: Luumu nappasi taas lippusiiman, kiipesi takaisin ohjaamoon ja jonkun ajan kuluttua Smolik laskeutui jääkentälle. Siellä sirkusväki ryhtyi kyselemää Luumulta, että ”eik peffassa tuntunut – pintaan taisi käydä”. Näin oli tosiaan käynyt, Luumun takapuoli oli viistänyt hangen pintaa tämän napatessa siiman! Onneksi

kuitenkin sen verran kevyesti, ettei hän itse edes huomannut sitä paksussa turkisasussaan.

Toinen vastaava tapaus sattui, kun Smolikin puikoissa oli uusi sirkuslentäjä Pauli Lehtonen. Lehtonen oli saanut yllättäen kutsun toukokuun viimeisenä päivänä Vesivehmaalla pidettyyn lentonäytökseen, eikä ilma-akrobaattinumeroita oltu keretty Luumun kanssa harjoittelemaan. Kentällä Lehtoselle annettiin pikaisesti suulliset ohjeet, miten nuoratikasnumero piti lentää. Hänelle kerrottiin, että kun tikkaat ovat suurin piirtein puiden latvojen korkeudella, niin lippusiiman sieppaus onnistuu hyvin. No, selvähän tämä – ei kun taivaalle! Smolik nousi vuorollaan kentältä Lehtosen ohjaamana nuoratikasnumeroa varten. Kohta kaksitaso lähestyi siimaa Luumun keikkuessa käsi ojossa tikkaiden alapuolalla valmiina nappaamaan sen mukaansa. Nyt tultiin kuitenkin matala – todella matalalla. Keppejä pitävät pojat joutuivat nimittäin kaatamaan vapansa, ettei siima olisi osunut koneeseen! Luumun mukaan nuoratikkaiden alapää meni niin alhaalta, että ”nostelin jalkojani”. ”Ei kuitenkaan käynyt ihan pintaan.”

Lehtonen totesi ohjaamosta, että siima ei tullut matkaan, ja kaartoi takaisin toista yritystä varten. Taas Smolik lähestyi lippusiima. Ja edelleen yhtä matalalla kuin aiemmin ja samoin tuloksin: Luumu nosteli jalkojaan poikien kaataessa vavat kiireellä alta pois. Se riitti. Kolmatta kertaa Luumu ei jäänyt odottamaan vaan kiipesi ylös. Hänen päästyä ohjaamoon kysyi Lehtonen: ”Saitko sinä sen?”

”En”, vastasi Luumu.

”Oltiin me liian ylhäällä?” Lehtonen ihmetteli.

Jostain syystä kokenut sotapilotti ymmärsi väärin ja luuli, että itse koneen piti olla suurin piirtein puiden latvojen korkeudella.

Luumu oli kokenut ensimmäisellä kerrallaan nuoratikasnumeron raskaaksi – toisin kuin Aulio, joka kehui sen olevan helppoa. Luumun jatkaessa tätä numeroa kesän näytöksissä selviytyi myös



Pauli Lehtonen oli jatkosodan kokenut hävittäjä- ja pommituslentäjä, joka joutui kahdesti alasammutuksi.

hän nuoratikkailta yhä paremmin. Ilma-aluskirjojen mukaan Luumu näyttää harjoitelleen pääasiassa vain ennen talvikauden alkua lentävässä lentokoneessa. Tämän lisäksi hän trenasi itseään muun muassa ripustamalla Sirkus-Smolikin nuoratikkaat ravintolarakennuksen yläkerran päädys-sä sijaitsevan parvekkeen kaiteeseen. ”Taas kerran roikuin ruokasalin parvekkeelta ja koneen kiinnitysvaijerit, millä tikkaat hinattiin koneeseen, oli siellä paikoillaan”, Luumu muisteli. ”Ja kun minä näitä kieppejäni siellä yritin tehdä, niin potkaisin polvitaipeen tällaisesta koukusta läpi, se koukku meni polvitaipseeseen kiinni.”

Koukku jalkaansa uponneena Luumu ei päässyt liikkumaan mihinkään, vaan jäi roikkumaan nuoratikkaille pää alaspäin muutaman metrin korkeuteen. Hän huomasi, että keittiön sekä ruokasalin ikkunat olivat auki ja alkoi epätoivoisena huutamaan apua. Ketään ei kuitenkaan saapunut hätiin. Aikansa turhaan huudeltuaan hän päätti irrottaa jalkansa koukusta. Mutta se ei ollut helppoa. ”Minun täytyi repäistä kerta kaikkiaan auki se haava. En saanut pujotelluksi sitä koukkuja siitä samasta, mistä se oli mennyt, vaan minun piti vetää auki.”

Lopulta Luumu pääsi parvekkeelle ja linkkasi verta vuotavan jalkansa kanssa keittiöön, missä sitä sitten ”paikattiin ja parsittiin”.<sup>185</sup>

Numeroita esitellessä oli varauduttava myös siihen, että Smolikin moottori saattaisi jostain syystä pysähtyä kesken esityksen. Siivelläratsastusnumerossa se ei ollut kovinkaan vaarallista – Luumu kertoi, että hän saattoi tulla siiven päällä seisten laskuun asti, mikäli ei ollut tuulinen keli – mutta nuoratikkailta moottorin pysähtyminen olisi tiennyt esiintyjälle ongelmia. Aulion mukaan asiasta keskusteltiin etukäteen ja päädyttiin siihen, että hän kapuaa mahdollisimman nopeasti laskutelineelle ja jää sinne odottamaan laskeutumista. ”Minkäs sille tekee. Jos se pysähtyy, niin se pysähtyy ja alas tullaan sitä tahtia kuin painovoima tuo”, hän tuumasi.

Hän tosin luotti sataprosenttisesti Smolikin Siemens Halske -tähtimoottoriin ja ajatteli, että miksi varmaksi todettu voimanlähde oikuttelisi juuri esityksen aikana: ”Melkein kaksikymmentä vuotta käyneet moottorit, niin mikä ne nyt sammuttaisi kesken.”<sup>186</sup>

Ja totta oli, että viiden ilmasirkusvuoden aikana Smolikin moottori ei pysähtynyt kertaakaan esitysten aikana – hyvin huollettu, luotettava tähtimoottori raksutti nokalla tunnollisesti näytöksestä toiseen.



Luumu nappaamassa lippusiimaa talvella. Toisessa kuvassa vapaa pitelevän pojan on passattava siimaa alemmaksi. Kun myöhemmin kysyttiin, oliko Luumu ottanut huomioon ilma-kuoppien vaikutuksen numeroissaan, vastasi hän naureskellen: ”Enpä minä niistä tainnut etukäteen olla tietoinen. Kokemus osoitti sitten, että oho, heittipäs kovasti – nouspas noin niin kuin vähän peffa puolalta. Ei siinä sen kummempaa.”